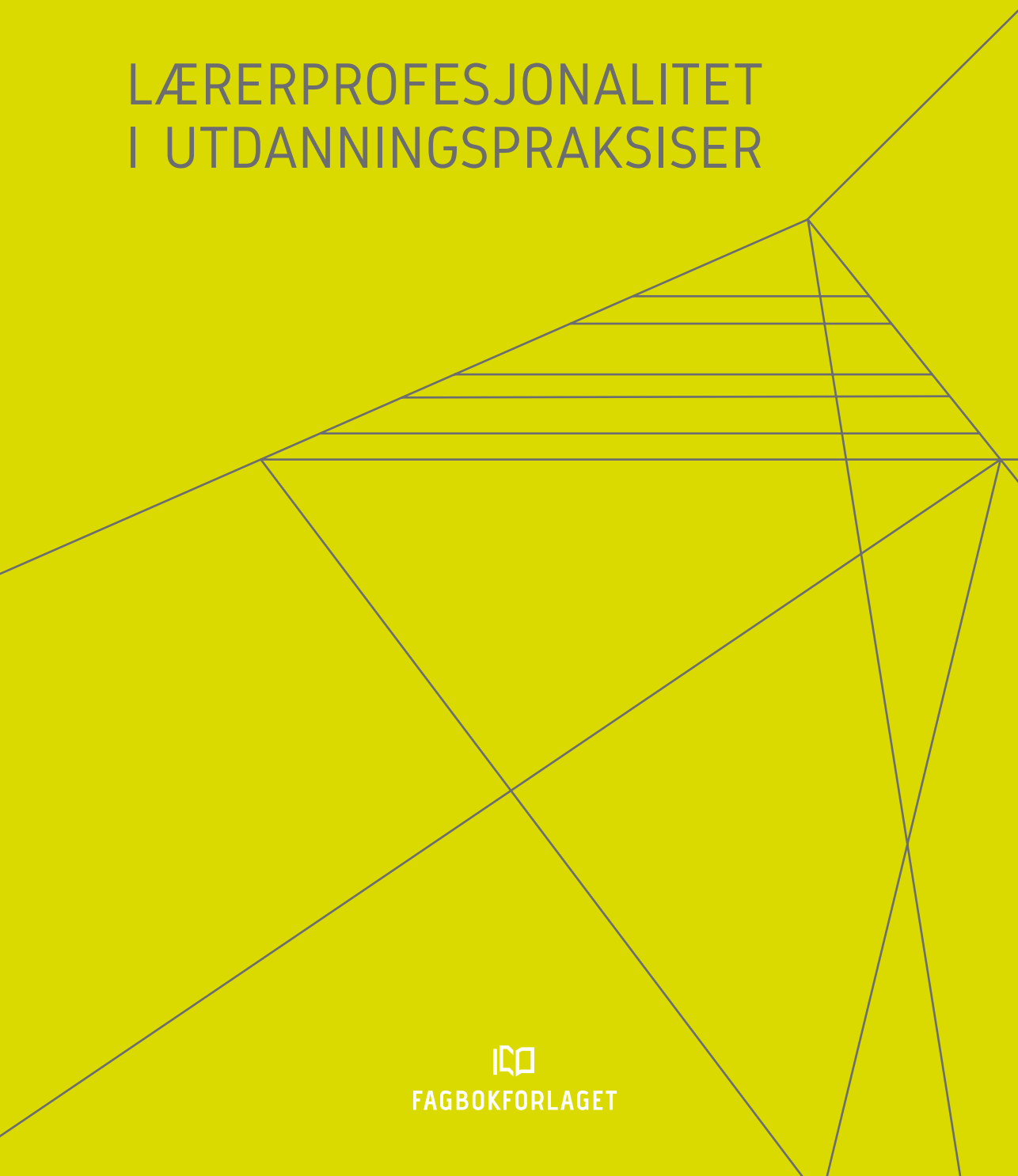
Liv Torunn Grindheim
Thorolf Krüger
Petter Erik Leirhaug
Dordy Wilson

LÆRERPROFESJONALITET I UTDANNINGSPRAKSISER

FAGBOKFORLAGET

Lærerprofesjonalitet i utdanningspraksiser

Liv Torunn Grindheim, Thorolf Krüger,
Petter Erik Leirhaug og Dordy Wilson

Lærerprofesjonalitet i utdanningspraksiser

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2019 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave 2016 / 1. opplag 2016

ISBN: 978-82-450-2830-0
ISBN (trykt): 978-82-450-1762-5

Tilrettelagt for e-bok: John Grieg, Bergen

Forsidedesign ved forlaget

Boken er et samarbeidprosjekt mellom Ph.D.-kandidater fra samme kull (2011–2014) ved NAFOL (Nasjonal forskerskole for lærerutdanning).

Bokprosjektet har mottatt støtte fra NAFOL (Nasjonal forskerskole for lærerutdanning).

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00 Faks: 55 38 88 01
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarfremstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Forord

Kari Smith, NAFOL, daglig leder

Kullkoordinatoren, professor Thorolf Krüger, fortsetter sin støtte med sitt bidrag til antologien. Boken handler om spenningsfeltet mellom effektivisering, læringsforståelse, sosialpedagogikk og forskning, og den kan sies å være på sin plass i dagens utdanningsdiskusjon, ikke bare i Norge, men også internasjonalt. Spørsmål om hva en effektiv skole og en effektiv lærerutdanning innebærer, er det liten enighet om, og den største spenningen ligger kanskje mellom forskerne, lærerutdanningsmiljøet og politikerne. Hva er læring, hva skal læres, og hvordan kan skolen og lærere fremme og måle resultatene av prosesser som vanskelig lar seg definere, og som har ulik forståelse hos ulike interessegrupper? I likhet med de fleste land i Europa og ellers i verden er norsk skole beriket med et hurtig økende mangfold, men har vi tilstrekkelig kunnskap om og fra andre kulturer til å kunne tilby alle elever ikke en lik, men en likeverdig utdanning?

Spørsmålene i dagens utdanningsdiskusjon er komplekse, og det er forskernes ansvar, sammen med lærere, foreldre og politikere, å engasjere seg i en pågående leting etter gode svar. Denne antologien gir ikke alle svarene, men forfatterne forsøker å finne ny kunnskap som kan belyse noen av de mange spørsmålene.

Boken omfatter flere svært sentrale områder som norsk utdanningsdebatt er opptatt av: barnehagen, vurdering og profesjonsutøvelse. Vi har behov for ny og banebrytende kunnskap om barnehagen, som i mange år har vært underforsket, men som i dag får økt oppmerksomhet fra både politikere og forskere. Den økende interessen for barnehageforskning ser vi også i NAFOL, der vel en firedel av doktorgradsprosjektene er innenfor barnehagefeltet. Vurdering har i flere år vært et sentralt tema i den internasjonale forskningen, og ikke minst i den politiske utdanningsdiskursen. I senere tid ser vi også at flere og flere norske forskere leter etter en optimal balanse mellom pedagogiske og didaktiske aspekter ved vurdering, samtidig som eksterne krav skal imøtekommes. Det peker på en spenning mellom effektivitet og en fremtidsrettet pedagogisk

visjon. Skal vurdering kun være en bedømmende målingsaktivitet i form av en avsluttende eksamen og et vitnemål på slutten av ulike trinn i utdanningen, eller skal den også være et pedagogisk verktøy som fremmer elevenes læring i et lengre perspektiv? Kompleksiteten blir enda mer utfordrende ettersom det er liten enighet om hva læring innebærer, og hva som er viktig å lære.

Det tredje tematiske området i boken, profesjonsutøvelsens utfordringer, belyser spenningen mellom eksterne krav, effektivitet og pedagogisk virksomhet. Lærerprofesjonen står i fare for å bli devaluert i letingen etter å finne de beste undervisningsmetodene og målbare standardene for hva en lærer skal kunne og gjøre. Utøvelsen av lærerprofesjonen er kontekstualisert, og det som kan være rett å gjøre i én kontekst med en spesiell elev, kan være skadelig i en annen kontekst med andre elever. Mange aspekter ved lærerens profesjonsforståelse er fremdeles ukjente, og del 3 i boken bidrar med ny innsikt i lærerens arbeid og forståelse av egen virksomhet. Forfatterne av denne antologien bidrar med ny forskning og nye meninger i utdanningsdebatten.

I NAFOL har forfatterne blitt oppmuntret til å stille komplekse spørsmål både innenfor og utenfor sine respektive fagfelt. Letingen etter svar på vanskelig spørsmål er forskning. I etterkant av den fireårige NAFOL-perioden fortsetter forfatterne å stille aktuelle spørsmål, og sammen søker de etter gode svar som blir belyst gjennom forskningen deres. *Sammen* er et nøkkelord i NAFOL, og nettverksbygging nasjonalt og internasjonalt er et viktig mål for forskerskolen. Gjennom nettverk som består av ulike stemmer, ulike perspektiver og ulike forskningsinteresser, styrker forfatterne hverandre i arbeidet med å utvikle ny kunnskap. Det er et stadig økende krav til at lærerutdanningen skal være forskningsbasert, og at ansatte i lærerutdanningen er forskende lærerutdannere og skal påvirke endringer i barnehagen og skolen. Bidragene i boken knytter forskningen sterkt til praksisfeltet. Kapitlene presenterer forskning med og i praksisfeltet, som kan nyttiggjøre seg den nye kunnskapen. Nyttighet («useability») er et sentralt kvalitetskriterium i praksisorientert forskning.

NAFOL ser det som en hovedoppgave ikke bare å støtte stipendiatene slik at de gjør doktorgraden ferdig på normert tid, men også å involvere stipendiatene i en danningsprosess inn i den akademiske kulturen og verdenen. Det ligger mye ansvar i å være akademiker, og det er ikke bare plikten til å utvikle og formidle kunnskap, men også til å utøve det store etiske ansvaret som ligger på forskeren. Det handler om å ivareta validiteten av kunnskapen og være bevisst på

hvordan den kan bli brukt av andre. Bidragsyterne til antologien har møtt gode rollemodeller i NAFOL perioden, og særlig har kullkoordinatoren, professor Thorolf Krüger, og NAFOLs første daglige leder, professor Anna-Lena Østern, hatt kontinuerlig kontakt med forfatterne.

Med denne boken ønsker forfatterne å få kontakt med en bred gruppe kjente og ukjente lesere. Den nye kunnskapen som er presentert her, vil være til nytte for andre forskere som søker etter svar på liknende komplekse spørsmål. Boken er et samarbeidprosjekt mellom Ph.D.-kandidater fra samme kull (2011–2014) ved NAFOL (Nasjonal forskerskole for lærerutdanning).

Kari Smith

Innhold

Innledning 13
Liv Torunn Grindheim, Thorolf Krüger, Petter Erik Leirhaug og Dordy Wilson
Del 1: Profesjonsutøvelse i barnehagen 15
Del 2: Profesjonsutøvelse av vurdering i skolen 17
Del 3: Profesjonsutøvelsens utfordringer 19
Oppsummerende refleksjoner 21
Referanser 22

Del 1 Profesjonsutøvelse i barnehagen 23

Kva skal den profesjonelle barnehagelæraren bruke tid til? 25
Liv Torunn Grindheim
Innleiing 25
Teoretisk rammeverk 27
Metode 32
Gruppedeling og dagsrytme som vilkår for subjektivering 34
Avsluttande refleksjonar 37
Referansar 38

Nye blikk på distribuert ledelse 41
Når menneskelige og ikke-menneskelige aktører veves sammen i barnehagens ledelsespraksiser
Tove Lafton
Innledning 41
Ledelse som fenomen i barnehageforskningen 43
En abduktiv tilnærming 45
Hendelsene som undersøkes 46
Aktør-nettverk og materialisering av kunnskap i handling 47

Metodologisk tilnærming 48
(Re)konstruksjoner – ledelse som hendelser 49
Oversetting av kunnskap 52
Referanser 56

Profesjon i et spenningsfelt 59
Standardisering av kvalitet i barnehagen
Ingeborg Sæbøe Holten
Innledning 59
I spenningsfeltet mellom profesjonsutøvelse, autonomi og sentral styring 61
Foucaults begreper som inngang til drøftinger i artikkelen 64
Metodologi 66
Analyser av «Prosjektmandat Oslobarnehagen» 68
Diskusjon 71
Spenningsfeltet mellom profesjon og politikk i barnehagen – tanker om et annet teoretisk begrepsapparat 74
Referanser 76

Barnehagerommet forstått som pedagogisk tekst – på vei fra en lekdiskurs til en læringsdiskurs? 81
Marianne Torve Martinsen
Innledning 81
Politiske føringer 83
Pedagogisk tekst 84
En diskursiv analyse 86
Diskusjon 91
Avslutning 93
Referanser 94

Del 2 Profesjonsutøvelse av vurdering i skolen 99

Profesjonsutøvelse av underveisvurdering gjør forskjell! 101
Dordy Wilson
Innledning 101
Regler for profesjonsutøvelse av underveisvurdering 101
Formativ vurdering 103
Metode og funn 104
Diskusjon av funn 108
Avslutning 114
Referanser 115

Hva kjennetegner en kyndig tekstvurderingspraksis? 119
Lennart Jølle
Innledning 119
Et revitalisert aristotelisk kunnskapssyn for å forstå en lærers tekstvurderingskompetanse 120
Metodiske refleksjoner 124
Et utdrag fra lærernes vurderingssamtaler om elevtekster 125
Forslag til hva det vil si at en lærer er en kompetent tekstvurderer 128
Avsluttende drøfting om en utvidet anvendelse 130
Referanser 132

Når profesjonaliteten møter seg selv i døra 137
En historie om innsats, kompetanse og vurdering i kroppsøving
Petter Erik Leirhaug
Innledning 137
Hvem er den profesjonelle lærer? 138
Vurdering av innsats i kroppsøving – et historisk overblikk 139
Metode 142
Elevenes oppfatning av betydningen av innsats 144
Lærernes oppfatning av endringer ved vurdering av innsats i kroppsøving 145
Lærere som inkluderte innsats i vurderingen 146
Lærere som prioriterer lojalitet til læreplanen og bestemmelser 148
En oppsummerende konklusjon 150
Referanser 153

Del 3 Profesjonsutøvelsens utfordringer 157

Når elever krenker lærere 159
Børge Skåland
Innledning 159
Metode 163
Konsekvenser av vold og trusler om vold fra elever 164
Hvem støtter når lærere krenkes? 168
Oppsummering 171
Referanser 173

Læraren si eigenomsorg 177
Knut Ove Æsøy
Innleiing 177
Eigenomsorg – å kjenne seg sjølv 178

Grunnskulelærarlitteraturen – lita interesse for læraren si eigenomsorg 181
Eigenomsorg i sjukepleielitteratur 185
Eigenomsorg – å kjenne seg sjølv som profesjonell utøvar 189
Referansar 191

Lærarrolla under press 195
Eit blikk på utdanning i endring i det globale sør
Reidun Faye
Innleiing 195
Teoretisk ståstad og empirisk grunnlag 196
Lokal utdanningskontekst i Sarangtir 197
Offentleg hang til privat utdanning 198
Utdanningssirklar 201
Fattigdomifisering av offentleg skule 202
Læraren under press 205
Konklusjon 206
Referansar 207

Profesjonsutdanning – makt, viten og vilkår for endring 211
Thorolf Krüger
Lærerutdanningsfeltet og virksomheten 212
Lærerutdanning som danningsprosjekt og identitetskonstruksjon 214
Lærerutdanning som et mangedimensjonalt epistemologisk prosjekt 215
Det curriculære rommet – strukturelle mønstre og relasjoner 215
Makt og viten innenfor lærerutdanningsrommet 217
Maktrelasjoner som vitensformaterende mekanismer 219
Makt, viten og relevans vedrørende endring 220
Endringsbetingelser 221
Coda 226
Referanser 227

Forfatteromtale 229

Stikkord 233

Innledning

Liv Torunn Grindheim, Thorolf Krüger, Petter Erik Leirhaug og Dordy Wilson

Lærerprofesjonen er satt under press fra internasjonale trender der blant annet økt fokus på resultatkvalitet og krav til dokumentasjon skaper nye forventninger til profesjonsutøvelse, samtidig som profesjonen defineres av utøverne selv. Det er i dette spenningsfeltet av ulike vilkår for lærerprofesjonen at forfatterne i denne antologien bidrar med ny forskning. Prosjektene våre spenner fra norsk barnehage, grunnskole, videregående skole, høgskole og universitet til skolesystemet i Nepal. Vi bidrar med nye perspektiver fra empirisk forskning relatert til læreres profesjonsutøvelse. I motsetning til politiske føringer der økonomiske og byråkratiske hensyn gjerne står sterkt, bygger prosjektene våre på erfaringer fra utdanningspraksiser.

I artiklene tar vi for oss profesjon, profesjonalitet og det å være profesjonell. Disse begrepene kan forstås på ulike måter. Andres Molander og Lars Inge Terum (2008) viser til profesjoner forstått som yrkesgrupper med spesielle egenskaper som utfører tjenester basert på teoretisk kunnskap tilegnet gjennom en spesialisert utdanning. Både vitenskapelig kunnskap, autonomi, ansvar og etisk kodeks regnes til det som kjennetegner utøvere av profesjoner (Damsgaard, 2010; Mausethagen, 2015). Profesjonalisering betegner de sosiale og historiske prosessene som fører til at et yrke etableres og blir anerkjent som profesjon. Den profesjonelle lærer og lærerprofesjonalitet blir oftest knyttet til kvaliteten på hvordan læreren forvalter og utøver sin profesjon.

I en vid og folkelig betydning kan lærerprofesjonalitet sies å handle om evnen til å utøve yrket på en forsvarlig måte. Det å være profesjonell assosieres gjerne med å være god til noe. «Den gode lærer» fører gjerne tankene i retning av en som gjør en god jobb med barn, elever og studenter. Det forutsetter faglig kunnskap og evne til å bygge relasjoner. Men det å være profesjonsutøver handler også om å forvalte både sin egen profesjon og vitenskapelig basert kunnskap. Profesjonelle lærere forventes å ha kunnskap om og å bidra til fag- og institusjonsutvikling, og til å holde seg oppdatert om endringer og

utvikling i læreplaner og reguleringer så vel som utdanningssystemet mer generelt. De må sørge for at profesjonen er i stadig utvikling ved å forvalte og videreutvikle sin egen kunnskapsbase og møte kontekstuelle endringer og nye krav. Profesjonalitet er altså ikke noe profesjonsutøveren besitter, men et begrep som forvaltes og reforhandles i og gjennom praksis. Det gjør fremstilling og teoretisering av vilkårene for profesjonsutøvelsen i hverdagspraksis til en nødvendig forutsetning for å forstå lærerprofesjonalitet med dens mange ansikter (Damsgaard, 2010).

Lærerprofesjonalitet handler også om bevissthet om at læreren ikke står alene med sine valg og handlinger. De skal kunne forankres i en profesjonsfaglig kunnskapsbase, og vil være preget eller underlagt en mangfoldighet av mer eller mindre synlige forventninger, maktrelasjoner og utviklingsstrømninger innen utdanningskulturer. Inspirert av Gert Biestas (2011) filosofiske tilnærming til utdanningskulturer («educational cultures») som kulturer etablert ut fra særskilte interesser og med særskilte verdibaserte mål, forstår vi utdanning som en sosial og kulturell virksomhet. Individets danning kan derfor ikke løsrives fra fellesskapet eller utdanningskulturen, enten vi fokuserer på den profesjonelle læreren, barna i barnehagen eller elever og studenter under opplæring. Det sentrale i en slik tilnærming er at læring, utvikling og danning uttrykkes gjennom handling som kan spores tilbake til særskilte verdibaserte mål.

Alle forskerne som skriver artiklene i antologien, stiller profesjonsteoretiske spørsmål til praksis i ulike utdanningskulturer. Med ulike teoretiske tilnærminger bidrar artiklene med empiriske perspektiver og praksisnære spørsmål fra utdanningskulturer der lærerprofesjonalitet er et felles omdreiningspunkt. Forfatterne undersøker erfaringer, endringer og synlige og usynlige maktstrukturer som kan forstyrre lærere i yrkesutøvelsen, der de forventes å handle profesjonelt. Med disse artiklene gjør vi som forskere dypdykk i slike erfaringsarenaer der lærerprofesjonaliteten kommer til syne ved at den forstyrres, settes på spill eller ganske enkelt ikke lar seg utfolde, men likevel løftes frem og gjøres til gjenstand for refleksjon. Det er gjennomgående i artiklene at det å handle profesjonelt som lærere innebærer å stå i og handtere paradokser i forhold til både egne og andres forventningr. Med utgangspunkt i lærernes faglige og etiske ansvarlighet, altså den kunnskapsbasen de faktisk rår over, ser det ut til å være mange situasjoner i lærernes hverdag som tilsier tiltak og handlinger som dels eller helt går på tvers av det de opplever som forventninger i utdanningssystemet de er en del

av. Slik kaster artiklene lys over tidsaktuelle tema, samtidig som de genererer nye spørsmål og problemstillinger.

Artiklene i antologien er organisert i tre deler. Bidragene i den første delen utforsker mer eller mindre synlige endringer i barnehagesektoren og hvordan de får konsekvenser for både profesjonsforståelse og utøvelse. Den andre delen viser hvordan nye regler for individuell vurdering utfordrer lærerprofesjonaliteten og kan endre vilkårene for profesjonsutøvelse. I den tredje delen tematiseres ulike vilkår for lærerprofesjonen når makt, kunnskap og samfunns- og organisasjonsendringer påvirker lærernes opplevelse av profesjonstilhørighet. De tre delene i antologien er: profesjonsutøvelse i barnehagen, profesjonsutøvelse av vurdering i skolen og perspektiv på profesjonsutøvelsens vilkår.

Del 1: Profesjonsutøvelse i barnehagen

Den første delen i antologien handler om vilkår for profesjonsutøvelse i barnehagen, og består av fire artikler fra barnehagefeltet. Det er et felt med korte tradisjoner, både som utdanningsfelt og som forskningsfelt. Barnehagene i Norge ble lagt under Kunnskapsdepartementet i 2006. Tidligere var det Barne- og familiedepartementet som administrerte barnehagen. Barnehager kan derfor historisk betraktes mer som et tilbud til familien, et ledd i kvinnekampen og et konjunkturpolitisk virkemiddel for å øke andelen av kvinner i arbeidslivet, enn som et utdanningstilbud for små barn. Forskning fra det norske barnehagefeltet har også en kort tradisjon. I sin kunnskapsstatus over forskning om barnehager konkluderer Lars Gulbrandsen, Jan-Erik Johansson og Randi Dyblie Nilsen (2002) at det den gangen fantes svært lite forskningsbasert kunnskap om hva som foregår i barnehager. Imidlertid har det vært en stor og eksplosiv økning i antall barnehager i de senere årene. På 1970-tallet gikk 2,8 % av norske barn i førskolealderen i barnehage, mens tallet siden 2011 har vært stabilt på ca. 90 %, ifølge Statistisk sentralbyrå.[1] Siden de fleste barn og foreldre nå blir involvert i barnehagens hverdagsliv, er det også blitt større allmenn interesse for hva som foregår i barnehagen. Fokus på barnehagen som en del av utdanningsløpet, kravet til forskningsbasert kunnskap om barnehagefeltet, og den allmenne og politiske

1 http://www.ssb.no/barnehager (lastet ned 31.03.2015).

interessen og involveringen, gir nye utfordringer for barnehagens praksis, barnehagelærerprofesjonen og barnehagelærerutdanningen.

I den første av de fire artiklene i denne delen viser Liv Torunn Grindheim til at den pågående profesjonaliseringen av barnehagelærere fører til at personalet med pedagogisk utdanning i barnehagen er mindre sammen med barn i kontekster og sammenhenger som kanskje er mest krevende for personalet. Det er i møter med barn i overganger i rutiner at kunnskap om barn, forståelser av verdien av å ta imot også det som er uventet, evne til å improvisere og vurdere handling i lys av verdier en vil etablere i barnehagens praksis, gjør store forskjeller for valgene en tar. Ved å synliggjøre også det abstrakte og verdibaserte kunnskapstilfanget som ligger i brudd på rutiner, blir profesjonaliteten i en barnehagekontekst utfordret.

I den andre artikkelen viser Tove Lafton hvordan ledelse i barnehagen må re-tenkes når ikke bare mennesker, men også gjenstander, rammevilkår og handlinger betraktes som aktører i ledelsesprosessene. Utgangspunktet er at distribuert ledelse blir et voksende fenomen i barnehagelærerprofesjonen når den tradisjonelle styrerrollen forsvinner, en forståelse der ledelse ikke nødvendigvis er koplet til person og posisjon. Lafton analyserer refleksjonssamtaler i to barnehager som arbeider med innføring av nettbrett, og får tydelig frem at nye medier og gjenstander må oversettes til barnehagekonteksten for å kunne bli pådrivere i endringsprosesser. I motsatt fall kan det nye opptre som stopper av intenderte endringer. I begge tilfeller er det ikke nettbrettet, men kunnskapen som kommer til uttrykk gjennom handlingene, som blir avgjørende i barnehagelærerens profesjonsutøvelse. Diskusjonen om hva og hvem som deltar i distribuerte ledelsesprosesser, blir et bidrag til å forstå profesjonskunnskap som noe som konstant er i utvikling.

I den tredje artikkelen tar Ingeborg Sæbøe Holten utgangspunkt i den økende oppmerksomheten rundt barnehagelæreres profesjonalitet og det performative aspektet ved profesjonskunnskapen deres. Det forventes at barnehagelærere skal ha ansvar for å kontrollere sin egen profesjonelle virksomhet, og samtidig synliggjøre den overfor samfunnet. Holten skriver at det å demonstrere i praktiske gjøremål tilliten som en gjør seg fortjent til, blir viktig for å institusjonalisere profesjonsstatus. Utfordringene ligger i det økte fokuset på standardisering. Holten tar i bruk diskursanalytiske strategier inspirert av Foucaults begreper om makt–kunnskap og om overvåkings- og disiplineringspraksiser for å åpne opp for skjulte praksiser. I analysen blir læring identifisert som den mest eksplisitte

faktoren for å øke kvaliteten i barnehagene. Samtidig skygger den for andre mindre målbare former for kunnskap. Holten hevder avslutningsvis at standardisering og distribusjon av overvåkingskunnskap kan skape forventninger om en form for opptegning av profesjonens grenser som vil kunne utfordre den profesjonelle autonomien og handlekraften hos barnehagelærerne.

I den siste artikkelen i denne delen påpeker Marianne Torve Martinsen at det er utfordrende for barnehagelærere å skape et godt og stimulerende fysisk miljø for barna i barnehagen. Hun viser hvordan lek- og læringsdiskursen kan leses som pedagogisk tekst. De materielle rammene trer frem som uttrykk for forestillinger om barn og barndom, om hva som er legitimt og forventet aktivitet, om avvik og normalitet. Samtidig viser hun at måten barna og personalet bruker materialet på, kan knyttes til både lek- og læringsdiskursen. Det blir sentralt å øke bevisstheten hos profesjonsutøverne i barnehagen om at materialet alltid vil være ladet med kulturell og sosialt konstruert betydning. Det gir profesjonsutøverne et større handlingsrom, samtidig som de utfordres av «tatt for gitt»-oppfatninger når det gjelder materiale og bruk av materiale i barnehagen.

Alle bidragene kan leses som pågående endringer i samfunnsstrukturer og vilkår for lærerens profesjonsutøvelse. Både kunnskap om hvordan en kan bruke nye teknologiske medier, hvordan materialitet også representerer syn på barn og barnehage, hva kvalitet er, og hvordan den kan forstås og måles, og hvordan en organiserer arbeidsdelingen, krever bevisste valg. Valgene omfatter ofte krevende og motsetningsfulle bestemmelser som fordrer etiske og menneskelige hensyn.

Del 2: Profesjonsutøvelse av vurdering i skolen

De tre artiklene i denne delen setter fokus på profesjonsutøvelse av vurdering i skolen. Vilkårene for lærerens profesjonsutøvelse gjennom vurdering i skolen kan knyttes blant annet til nasjonale vedtak om resultatstyring, som har ført til at systemer og strukturer for kvalitetsvurderinger har vært fremtredende i en rekke offentlige dokumenter i de senere årene. Med stortingsmeldingen … *og ingen stod igjen. Tidlig innsats for livslang læring* (Kunnskapsdepartementet, 2006) la regjeringen frem forslag om et revidert regelverk for individuell vurdering. På grunnlag av forskning av blant andre Paul Black og Dylan Wiliam (1998), som viste god sammenheng mellom bruk av formative vurderingsstrategier og elevenes læringsresultater, fremheves behov for mer systematisk og

faglig målrettet vurdering. Det nye regelverket for individuell vurdering bidrar slik til at resultatene fra nasjonale prøver og andre kartleggingsverktøy kan anvendes formativt for å tilpasse undervisningen og dermed bedre kvaliteten på elevenes opplæring. På denne måten får lærerne informasjon om elevenes læring, og ifølge OECD (2005) vil en slik individuell vurdering vise ansvarlig profesjonsutøvelse med hensyn til mandatet lærerne forvalter som profesjon. De tre artiklene i denne delen gir ulike perspektiv på hvordan lærerne opplever og utfører sin profesjonsutøvelse av vurdering.

Dordy Wilson viser i den første av de tre artiklene hvordan vilkårene for profesjonsutøvelse trer frem i forbindelse med nye regler for individuell vurdering. Studien viser at profesjonsutøvelse av underveisvurdering gir lærene vilkår for både en ansvarlig og uansvarlig profesjonsutøvelse med hensyn til intensjonen om bedre læring for elevene. Wilson bemerker at selv om lærere er lojale mot de nye reglene, kan vurderingspraksisen bli ulik. Det nye regelverket for individuell vurdering gjør det mulig å la elevene selv ta ansvaret for å anvende lærernes vurdering i kommende læringsprosesser. Videre er det lærere som anvender vurderingsstrategiene under elevenes læringsprosess, og den strategien vil i større grad inkludere elevene i undervisningen. Dermed er det sannsynlig at profesjonsutøvelse av underveisvurdering både kan inkludere og ekskludere elever fra læringsprosesser. Om elevene ekskluderes fra bedre læring, vil lærerne forsterke de sosiale forskjellene mellom elevene, selv om intensjonen, ifølge Kunnskapsdepartementet (2006), er å utjevne dem.

Med eksempel fra tekstvurdering i norsk viser Lennart Jølle i neste artikkel hvordan vurdering av tekst er en moralsk praksis der læreren utsetter seg for risiko gjennom overveielser som læreren selv må stå til ansvar for. Med revitalisering av det aristoteliske kunnskapsbegrepet og nyere verktøy i formativ vurdering som rubrikker og «mål-for-timen» drøfter Jølle hva situasjonen for en kompetent tekstvurderer kan fortelle om lærerprofesjonskompetanse generelt. Han spør om nye verktøy, prosedyrer og standarder kan gjøre det vanskeligere for en kvalifisert lærer å skape og følge opp gode læringssituasjoner, og påpeker faren for redusert oppmerksomhet rundt de utallige valgsituasjonene en lærer ikke bør administrere seg bort fra, fordi de er av moralsk karakter.

I den tredje artikkelen i del 2 viser Petter Erik Leirhaug hvordan endringer i regelverket for vurdering i kroppsøving førte til at mange lærere i kroppsøving opplevde sin egen faglige og profesjonelle identitet utfordret etter innføringen

av *Kunnskapsløftet*, siden elevenes innsats ikke lenger skulle inngå i vurderingsgrunnlaget. Denne bestemmelsen ble hjemlet i Forskrift til opplæringsloven (2006)[2] og brøt med en veletablert og læreplanfestet vurderingspraksis i kroppsøvingsfaget. Leirhaug viser hvordan samme endring kan føre til ulik praksis, og argumenterer for at lærere i kroppsøving ville komme i konflikt med deler av det etiske ansvaret som hviler på profesjonsutøveren, uansett hvordan de håndterte de nye bestemmelsene, der innsats ikke lenger skulle være en del av den faglige vurderingen.

Disse artiklene om vurdering viser hvordan lærernes profesjonsutøvelse utfordres i møte med nye vurderingsregler, idet regelverket reduserer hensikten det skal tjene. Dermed kommer lærerne opp i et etisk dilemma med hensyn til å balansere mellom lojalitet til reglene for profesjonsutøvelse og elevenes læring.

Del 3: Profesjonsutøvelsens utfordringer

Den tredje delen av antologien handler om profesjonsutøvelsens kanskje mer implisitte vilkår og utfordringer. Med sin forskjellighet er de fire artiklene i denne delen spesielt aktuelle siden én av tre nye lærere dropper ut av læreryrket, og stadig færre lærere står i yrket frem til pensjonsalderen (KS, 2015). I tillegg viser tall fra Statisk sentralbyrå at det vil mangle om lag 14 000 til 18 000 lærere i grunnskolen i 2020 (Nilsen, 2012). Tidligere leder av Utdanningsforbundet, Mimi Bjerkestrand, etterlyser rekrutteringstiltak og plasserer ansvaret hos myndighetene og arbeidsgiverne. Ifølge Ove Skarpenes (2007) kan utfordringene lærerprofesjonen står overfor, ha sammenheng med byråkratisk konsolidering med «mye mas og lite faglig handling» (s. 23). Han påpeker at konturene av en ny kunnskapsstruktur er preget av arbeidslivets krav til det arbeidslivet betrakter som fleksible arbeidere. I denne sammenheng er det særlig relevant å rette oppmerksomheten mot faren for profesjonssløvhet, siden byråkratiet har en innebygd risiko for ansvarsfraskrivelse og at aktører glir ut av fokus og blir «en ingen» (Eide, 2012, s. 65). Artiklene i denne delen gir rom for ettertanke med hensyn til vilkårene som lærerprofesjonen har for et etisk handlingsrom til å ivareta ansvaret de har for andre, noe som står helt sentralt i lærerens profesjonsutøvelse.

---

2 Den er endret flere ganger siden. Formuleringen om arbeidsinnsats ble endret ved revisjonen i 2009.